

Nr 38.

Av herr **Möller m. fl.**, om statens medverkan till ett ytterligare utbyggande av de offentliga rättshjälpsanstalterna.

På det moderna rättssamhället ställer man i vår tid det kravet, att behandlingen av de enskilda medborgarnas rättsangelägenheter skall ske på sådant sätt, att den fattige och obemedlade skall ha lika möjligheter som den välsituerade och förmögne att få sina rättsanspråk bevakade och tillgodosedda. Den svenska lagstiftningen har också gått in för vissa åtgärder — visserligen enligt vårt förmenande ej tillräckligt långt gående sådana — vilka syfta till uppnåendet av detta mål. Så fattade exempelvis 1919 års riksdag vissa beslut med en dylik innebörd, då riksdagen nämnda år beslutade om en lagstiftning, varigenom principen om rättegångsbiträde åt häktad samt om fri rättegång åt obemedlade slogs fast. Men samtidigt tillkommo även — och det är denna fråga som vi skola uppehålla oss vid i denna motion — vissa författningar om anslag från statens sida till offentliga rättshjälpsanstalter, vilka skulle ha till uppgift bland annat att lämna råd och upplysningar i rättsfrågor m. m. till obemedlade personer, eventuellt föra deras talan inför domstol samt söka, där detta vore lämpligt och möjligt, avråda från utsiktslösa rättegångar, åstadkomma frivillig uppgörelse utan rättegång, där så kunde ske m. m.

Med anledning av 1919 års riksdagsbeslut har också riksdagen för varje år från och med budgetåret 1920 uppfört som extra anslag ett belopp för understödjande av sistnämnda anstalters verksamhet. För budgetåret 1931/1932 uppgår nämnda belopp, som har förslagsanslags karaktär, till 50,000 kronor. För budgetåret 1932/1933 har också föreslagits samma belopp. Anslaget ifråga utgår för närvarande till 6 i landet existerande offentliga rättshjälpsanstalter, nämligen till 5 anstalter, drivna av städer — Stockholm, Göteborg, Malmö, Norrköping och Hälsingborg — samt till en länshjälpsanstalt, inom Örebro län, driven av Örebro läns landsting.

För anslagsverksamheten samt verksamheten i övrigt gälla vissa föreskrifter, fastlagda i en den 12 september 1919 utgiven författning (Svensk Författningssamling nr 639).

Enl. § 2 mom. 1 i nämnda författning kan offentlig rättshjälpsanstalt erhålla understöd *dels* till bestridande av samtliga för verksamheten nödvändiga utgifter för postporto, abonnemang å rikstelefon samt telegram och interurbana telefonsamtal, *dels ock* till resekostnadsersättning enligt fjärde klassen i 1907 års resereglemente, motsvarande rese- och trakta-

mentsklass II D i nu gällande resereglemente för av anstaltens verksamhet föranledda resor å statens järnvägar.

Enligt samma paragrafs andra moment kan ersättning beredas för in- till hälften av det belopp, som återstår sedan från anstaltens sammanlagda årsutgifter till avlöningar, skrivmaterialier och tryckningskostnader dragits ersättningsbelopp, som till anstalten under året av hjälpsökande återgäldats eller på grund av domstols beslut inlutit till anstaltens personal för lämnat biträde i rättegång.

Slutligen kan enligt mom. 3 i samma paragraf ersättning av statsmedel få åtnjutas för bestridande av engångsutgifter, förenade med anstaltens upprättande, dock så att denna ersättning ej får överstiga 3,000 kronor.

Med hänsyn till bestämmelserna i ovannämnda paragrafer har också för varje budgetår ett visst belopp erlagts av staten till respektive anstalter med hänsyn till arten av utgifter, som förskottsvis utbetalts av anstalterna. För 1930 års verksamhet uppgick denna ersättning från staten till de sex ovan nämnda anstalterna till ett samlat belopp av 53,014 kronor 65 öre, vilket utbetalades enligt kungl. brev av den 24 juli 1931. Av detta belopp utgick endast 4,271 kronor 66 öre till den enda existerande länsanstalten, nämligen den i Örebro befintliga, under det att resten av beloppet utbetalades till stadsanstalterna.

Det har vid upprepade tillfällen och på många sätt vitsordats att den verksamhet till hjälp åt obemedlade och mindre bemedlade, som här ovan berörts, varit till stor nytta och synnerligen väl motiverats med hänsyn till förhållandena.

Det har alltså visat sig, att det var riktigt, vad som år 1919 yttrades i statsrådet av vederbörande föredragande, statsrådet Löfgren, då det beslutades om framläggande av proposition i denna fråga, nämligen att lagen om den fria rättegången endast delvis kunde »bereda den fria rätts- hjälp, som erfordras för att de mindre bemedlade i samhället skola i förhållande till bättre situerade erhålla den verkliga likställighet inför lagen, vars åvägabringande är en viktig statlig uppgift. Berörda lagförslag avser nämligen, såsom dess rubrik anger, att bereda rättshjälp endast i de fall, då den enskilde för reglering av sina rättsförhållanden nödgats tillgripa det yttersta medlet, nämligen att vädja till domstols avgörande. Av lika stor betydelse är det att i alla de fall, då rättegång icke kan eller bör tillgripas, tillförsäkra de obemedlade fri tillgång till sådant biträde, som de bättre lottade erhålla genom att anlita särskild advokat. Det behöves råd i olika juridiska angelägenheter för bevakande av skilda intressen, biträde vid upprättande av rättsligt verkande handlingar och avtal av olika slag, såsom arbetsavtal och köpekontrakt ävensom biträde vid tvisters biläggande genom förlikning. Att i sistnämnda hänseende rätts- hjälp beredes obemedlade medborgare är så mycket angelägnare, som dessa eljest mången gång skulle se sig nödsakade att för säkerhets skull till-

gripa rättegång, ehuru sådan i själva verket icke vore av förhållandena påkallad.»

Under en tid som den nuvarande, då massarbetslösheten och nöden kommit att beröra ett ännu större antal medborgare inom samhället än förut, torde man kunna påstå, att de motiv för tillvaron av en organiserad rättshjälpsanstaltsverksamhet, som här framförts, ytterligare vunnit i styrka.

Härtill kommer att under de senaste årtiondena ett flertal lagar tillkommit, vilka äro av den art, att fattiga och obemedlade människor särskilt beröras därav. Vi syfta därvidlag — för att endast taga några få exempel ur högen — på sådana lagar som lagen om försäkring för olycksfall i arbete av år 1916, arbetareskyddslagarna, vissa hyreslagar, vissa lagar berörande mindre jordbrukare, arrendatorer och lägenhetsinnehavare (exempelvis ensittarelagen) m. m. Tillkomsten av den förstnämnda lagen anfördes för övrigt år 1919 som ett motiv för att en offentlig rättshjälpsverksamhet för obemedlade skulle startas i vårt land.

Inför dessa fakta kan man ha anledning ställa den frågan: huru kommer det sig att det offentliga rättshjälpsanstaltsväsendet likväl fått en så ringa omfattning, att det endast kommit till användning inom ett enda *län* och att *ett enda landsting* startat en dylik anstalt? Vi bortse då från de 5 stadsanstalter, som kommit till stånd i några större och medelstora städer.

Då man går att svara på denna fråga, bör man först kunna erinra därom, att statsmakterna med beslutet år 1919 syftade till att åstadkomma ett offentligt rättshjälpsväsen för obemedlade och mindre bemedlade, vilket man antog skulle efter någon tid komma att omspanna *hela landet*. Som motiv för denna uppfattning kunde man bland annat hänvisa till den erfarenhet, som man haft inom Tyskland, där redan år 1915 existerade icke mindre än 910 rättshjälpskontor, av vilka visserligen en del voro enskilda företag men likväl drevo en verksamhet, som gävo dem en karaktär av offentliga anstalter — de hade under ett år anlitats i icke mindre än 1,550,366 fall.

Emellertid utformade 1919 års riksdag bestämmelserna om de offentliga rättshjälpsanstalterna så, att de ej skulle vara *statsanstalter* utan så, att respektive landsting och städer skulle kunna starta och driva nämnda företag, i vilket fall statsanslag i viss utsträckning skulle utgå — själva formen för statens anslagsgivande utformades därvidlag efter mönster från de offentliga arbetsförmedlingsanstalterna. Man gjorde alltså såväl i det kommittébetänkande, som framlades år 1918 som också i den kungl. propositionen och utskottsutlåtandet vid 1919 års riksdag det uttalandet, att inrättandet av rättshjälpsanstalter icke skulle vara någonting *obligatoriskt* för respektive län eller landsting, men att man kunde antaga, att respektive kommuner och landsting nog skulle komma att visa intresse för upprättande av sådana anstalter.

Trots detta uttalande har utvecklingen på detta område icke kommit

längre än att — som förut nämnts — det nu endast existerar en enda anstalt, startad och driven som länsanstalt.

Det kan icke påstås, att detta förhållande beror därpå, att man bland de folklager, som skulle beröras av nämnda anstalters verksamhet, står främmande för tanken, att denna verksamhet skulle vara till gagn och nytta. Tvärtom har det visat sig, att på de ställen, där anstalter av detta slag startats (Stockholm, Göteborg, Örebro m. fl. platser) ha anstalterna kommit till användning och mottagits med gillande. Så ha exempelvis vid anstalten i Örebro under 1930 diarieförts icke mindre än 1,815 nyinkomna ärenden, och antalet å anstalten avlagda besök har uppgått till 3,754 stycken. Det finnes ingen anledning förmoda, att frekvensen inom andra län skulle vara mindre om anstalter där komme till stånd.

Ävenså ha inom ett flertal landsting (Västernorrlands, Hallands m. fl.) förslag framförts och utredningar verkställt om startande av sådana anstalter. Slutligen har en sådan anstalt existerat under någon tid inom Norrbottens län men nedlagts — dock *mot* en mycket stor minoritet inom landstinget — på grund av nämnda landstings svåra ekonomi samt höga uttaxering (som bekant den högsta inom landet).

Ävenså ha vid upprepade tillfällen i riksdagen framförts krav därpå, att staten — främst för att bereda rättshjälp åt s. k. ensittare, arrendatorer m. fl. vid deras uppgörelser med stora jordägare, bolag m. fl. — skulle vidtaga ytterligare åtgärder för rättshjälpsverksamhetens utveckling.

Och slutligen framfördes hela denna fråga till diskussion vid föregående års behandling av rättegångsreformen, då i en vid särskilda utskottets utlåtande nr 1 fogad reservation det bland annat påyrkades att som ett komplement till rättegångsorganisationen skulle planläggas en rättshjälpsorganisation med förgreningar över hela landet.

Härvidlag framhölls det också — och detta med rätta — att ett utvecklat rättshjälpsväsende, som hjälpte de fattiga rättssökandena till rätta, vore en nödvändig och kompletterande beståndsdel i rättsproceduren i en verkligt demokratisk rättegångsreform.

Mot synpunkter av detta slag restes — så långt man kan inhämta av utskottsutlåtandet och debatten i kamrarna — i allmänhet ingen invändning. Däremot instämde, åtminstone i andra kammaren, några ledamöter av kammaren i ett anförande från socialdemokratiskt håll, i vilket anförande påyrkades, att kammaren skulle begära en utredning i frågan. Nämnda yrkande avslogs emellertid. Men under debatten intygade även en utskottsmedlem, att frågan vore sådan, att den borde upptagas till vidare behandling, vilket kunde ske genom väckande av en motion vid någon kommande riksdag, då man hade tillfälle att mera odelat ägna sig åt behandlingen av denna fråga.

Det är icke minst med hänsyn till det här anförda som frågan nu åter framföres till riksdagens behandling. Vi förstå visserligen, att det kan väcka betänkligheter att föra fram ett spörsmål som detta — där det kan

bli fråga om ökade statsutgifter — vid en riksdag under en kristid med ekonomiska svårigheter för staten. Men om det yrkande, som här nedan framföres, för närvarande inskränkes till begärandet av en *utredning* i frågan, så torde kanske betänkligheterna bliva något mindre mot ett bifall till motionen.

För övrigt torde man kunna påstå, att skall denna fråga framföras, så finnas säkerligen även ur andra utgångspunkter anledning till att nu inskränka yrkandet till en begäran om en allsidig utredning av densamma. Denna utredning bör då, enligt vårt förmenande, främst taga sikte på att utreda anledningen därtill, att de planerade rättshjälpsanstalterna i så ringa omfattning kommit till stånd. Vi ha också den uppfattningen, att sedan den vid föregående års riksdag genomförda rättegångsreformen kommit i tillämpning startandet och drivandet av dylika rättshjälpsanstalter skulle vara i än högre grad önskligt och motiverat.

Men vi tro, att något sådant ej kommer att ske, om ej staten genom högre anslag stimulerar respektive landsting till att igångsätta dylika anstalter — eventuellt kan som ett alternativ tänkas, att staten fullständigt övertager (åtminstone med avseende på landsting med hög skattebelastning) kostnaderna för nämnda anstalters startande och uppehållande. Ty här gäller det en verksamhet, vars innebörd och inriktning mera motiverar, att den bör betraktas som en *statens* verksamhet än som en landstingskommunal angelägenhet.

Härtill kommer, att våra landsting undan för undan genom beslut från statsmakternas sida belastats med ett flertal olika och mycket ekonomiskt tyngande uppgifter med därmed följande utgiftsökning. Landstingsskattebördan har därför inom de flesta landsting sprungit i höjden. Flertalet av de ökade utgifterna har grundat sig på ålägganden, som varit *obligatoriska*. Man kan under sådana förhållanden förstå, att det varit svårare att erhålla majoritet för en utgiftsökning av *frivilligt* slag t. ex. för drivandet av en rättshjälpsanstalt.

Trots detta ha dock, som härförut omnämnts, sympatier för saken kommit till synes i ett flertal län. Och i flera fall har man beslutat sig för en utredning. Men av denna utredning har givetvis även framkommit ett avskräckande moment, nämligen det att staten enligt gällande bestämmelser bidrager med en mindre procent till anstalternas kostnader, under det att landstingen få taga på sig den större delen. Detta framkommer exempelvis med avseende på Örebro läns rättshjälpsanstalt, där staten för driftåret 1930 endast bidragit med omkring 4,200 kronor, under det att årskostnaderna belöpt sig till omkring 20,000 kronor. Detta förhållande torde i hög grad, som förut antytts, vara orsaken därtill, att det av 1919 års riksdag planerade startandet av offentliga rättshjälpsanstalter i landet ej kommit att utveckla sig på ett sådant sätt, som lagstiftarna tänkte sig, då man en gång gick in för ett principbeslut i denna för rättssäkerheten i landet icke betydelselösa fråga.

Under hänvisning till vad här anförts tillåta vi oss alltså att begära, att riksdagen skall tillstyrka en utredning i denna fråga. Vi ha oss visserligen bekant, att det nu pågår en vidlyftig och allmän utredning av frågan rörande i vilken utsträckning staten, landstingen och kommunerna skola i fortsättningen taga på sig kostnaderna för en del sociala och andra allmänna utgifter av olika slag. Men vi ha å andra sidan grundad anledning antaga, att nämnda utredning icke kommer att omspanna en specialfråga sådan som den, som här berörts.

Det hemställes alltså,

att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t måtte låta igångsätta en utredning, huruvida, i vilken mån och på vilket sätt staten må kunna, efter riktlinjer, som här antytts, eller på andra vägar, medverka till ett ytterligare utbyggande och en utveckling av de offentliga rättshjälpsanstalterna i vårt land till gagn för obemedlade och mindre bemedlade rättssökande.

Stockholm den 20 januari 1932.

Gustav Möller.

Olof Olsson.

A. J. Bårg.

Edv. Björnsson.

C. E. Svensson.
